

захід за виконанням державного бюджету повинен чітко встановлювати та формулювати відповіді на наступні запитання:

які міри приймалися чи не приймалися державними контрольними органами для забезпечення повноти та правильності формування та виконання бюджету;

які та яким чином дотримані чи порушені норми законодавчих та інших нормативних актів при здійсненні бюджетного процесу [8].

Як конституційна та демократична держава, Україна потребує проведення повномасштабного реформаційного процесу у сфері державного фінансового контролю. Система, що визначає організацію та діяльність органів влади, зокрема органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, повинна відповідати вимогам ефективного державного управління. Тому ключовими характеристиками діяльності органів державної влади на усіх рівнях управління повинні стати "прозорість" та контрольованість фінансових відносин як бюджетної, так і господарської сфери діяльності. Тому, автори вважають за необхідне запровадити відкриті та ефективні правила, що регулюватимуть процедури прийняття, перегляду та оскарження усіх управлінських рішень. Такі правила повинні обов'язково включати розробку та запровадження "прозорих" процедур у сфері державних фінансів.

Література: 1. Алієва В. Аналіз казначейської системи виконання державного бюджету: переваги і недоліки // Економіст. — 2002. — №5 — С. 15. 2. Чечуліна О. О. Перспективи удосконалення структури // Казна. — 2000. — №11. — С. 27. 3. Степашин С. В. Государственный финансовый контроль. Учебник для вузов / С. В. Степашин, Н. С. Столяров, С. О. Шохин, В. А. Жуков. — СПб.: Питер, 2004. — 556 с. 4. П'ятаченко Г. О. Удосконалення механізму наповнення дохідної частини бюджету // Фінанси України. — 2001. — С. №6 — 19. 5. Василюк О. Д. Державні фінанси України: Навч. посібник. — К.: Вища школа, 2000. — С. 608. 6. Радионова В. М. Финансовый контроль: Учебник / В. М. Радионова, В. И. Шлейников. — М.: ФБК-Пресс, 2002. — С. 202. 7. Шевчук В. О. Модифікація фінансового та банківського контролю, як передумова регулювання перехідної економіки в умовах державно-правової реформи в Україні. // 36. наук. праць НДФІ. — К., 1998. — №6. — С. 9. 8. Юрій С. І. Бескид І. Н. Бюджетна система України / С. І. Юрій, І. Н. Бескид. — К.: Изд. НІОС, 2000. — 400 с.

Стаття надійшла до редакції
8.09.2005 р.

УДК 332.1:330.332

Манцуров І. Г.

АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ

In the article the territorial investments' breakdown in the fixed capital of Ukraine using statistical methodology is considered. For the comparative analysis of the investment process efficiency in the Ukrainian regions, the system of statistical indexes has been developed. This system enables to estimate a proportionality level between the investment streams and value added that has been produced in one or another region. Even taking into account some positive changes, it has been demonstrated that the depth of investment disproportions remains pretty considerable. It is also proved that investment risks estimation consolidated system should be developed in the country and this might be considered as one of the priority directions of investment process scientific management.

Світовий досвід показує, що країни з перехідною економікою не в змозі розвивати господарство без залучення й ефективного використання інвестицій. Акумуляуючи капітали різних

форм власності та забезпечуючи можливість залучення й використання сучасних технологій та менеджменту, інвестиції сприяють поживленню ринків товарів та послуг. Інвестиції також виступають одним із засобів макроекономічної стабілізації, що дозволяє їм здійснювати вплив на вирішення соціальних проблем трансформаційного періоду.

Перше згадування про поняття інвестицій у вітчизняній економічній літературі було під назвою "капітальні вкладення". Тоді інвестиції виступали в контексті одного з найважливіших економічних інструментів, який характеризував діяльність будівельного комплексу. Сучасне ж визначення категорії "інвестиції" у працях українських економістів у цілому узгоджується із розумінням змісту інвестицій у працях західних економістів. На їх думку (і з нею можна погодитись), інвестиції — це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті чого створюється прибуток або досягається соціальний ефект.

Проблема інвестування української економіки залишається однією з найгостріших проблем сьогодення. Цікавість вітчизняних економістів до інвестиційної тематики знаходить своє підтвердження у багатьох наукових напрацюваннях останніх років. Разом з теоретичними розробками питань інвестицій у роботах Л. М. Борща, В. М. Гейця, С. К. Реверчука, А. А. Переседи [1 – 4] існують не менш важливі підходи теоретико-прикладного характеру до оцінювання інвестиційних процесів в Україні. Чільне місце серед них займають дослідження інвестиційного клімату на регіональному рівні, що вже тривалий час проводяться рейтинговою агенцією Інституту реформ. У публікаціях [5; 6] аналітичного центру акцентується увага на регіональній політиці у контексті залучення інвестицій в українську економіку. Отже, саме регіональні аспекти у вивченні інвестиційних процесів викликають особливий науково-практичний інтерес. З огляду на актуальність згаданої тематики і необхідність подальших розробок у цьому напрямі у даній роботі пропонується розглянути територіальний розподіл інвестицій в основний капітал за допомогою методологічного інструментарію статистики.

Для оцінювання та порівняльного аналізу інвестиційного процесу за регіонами статистика використовує такий індикатор, як обсяг інвестицій у основний капітал (ІВОК) у розрахунку на 1 особу. Оглядовий аналіз статистичних даних показує, що в цілому по Україні та по більшості регіонів до 1998 р. спостерігалась стійка тенденція зниження інвестиційної активності. Натомість, починаючи з 1998 р. величина інвестицій в розрахунку на 1 мешканця поступово зростала.

Стабільно високі значення цього показника протягом усього аналізованого періоду мали м. Київ, Київська, Дніпропетровська, Запорізька області. Цікаво, що такі регіони, як Житомирська і Херсонська області, посідаючи у 1990 р. одні з найвищих місць, у наступні роки поступово здали позиції і скотилися до аутсайдерів за рівнем інвестиційної активності. В результаті у 2004 р. ці області посіли відповідно 26-те та 23-тє місця за середньодушовим обсягом ІВОК. Відвертими аутсайдерами за усі роки, що вивчаються, були Вінницька, Тернопільська та Чернівецька області.

Заслугує на увагу динаміка капітальних вкладень у м. Києві, яка має деяку специфіку порівняно із загальноукраїнською тенденцією (рис. 1).

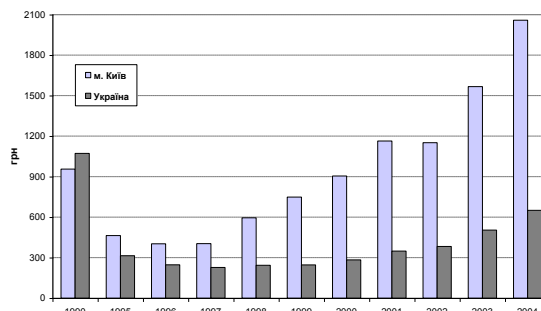

Рис. 1. Динаміка інвестицій в основний капітал на 1 особу по Україні та Києву

У цілому графік на рис. 1. показує, що спад інвестиційної активності в Україні на початку 90-х років був вражаючим за своїми масштабами. Величина ІВОК на 1 особу знизилась у 1995 р. стосовно 1990 втричі. У Києві даний показник скоротився вдвічі. Нарощування інвестиційної активності у 1998 – 2003 рр. в економіці країни відбувалося повільнішими темпами, ніж у Києві. Навіть незначне зменшення ІВОК на 1 мешканця в столиці України у 2002 р. порівняно з 2001 р. не змінило основної тенденції в динаміці досліджуваної величини. Таким чином, властивістю обох часових рядів є їх чітко виражений зростаючий тренд. Він є стрімкішим (з більшим кутом нахилу) для питомого обсягу ІВОК м. Києва і більш похилим (з меншим кутом нахилу) для України. Результатом такого розвитку інвестиційних процесів за роки незалежності стали глибокі диспропорції в рівнях ІВОК в розрахунку на 1 особу. За цією величиною у 1990 р. Київ ледве досягав середньоукраїнського рівня, а за підсумками 2004 р. — більше, ніж втричі перевищив його. Серед усіх адміністративних регіонів України Київ — єдиний, що за роки реформ не лише досяг, а й значно випередив (удвічі) показник 1990 р. Для інших регіонів відновлення інвестиційного потенціалу на рівні 1990 р. є довготривалою перспективою.

Аналіз регіонів за показником ІВОК на 1 особу свідчить про їх суттєву неоднорідність. У докризовому 1990 р. співвідношення між максимальним та мінімальним рівнями середньодушових інвестицій становило лише 2,7 (562 грн. в Івано-Франківській обл. та 1513 грн. у Київській обл.). За п'ять років (у 1995 р.) цей розрив збільшився до 4,2 раза, а у 2000 р. сягнув свого пікового рівня — майже 10-кратного розміру. Деяке скорочення зазначеного співвідношення до 8 разів, що відбулося у 2003 р., не викликає оптимізму з огляду на чергове зростання розриву між регіоном лідером та аутсайдером інвестиційної активності до 8,7 разів у 2004 р.

За динамікою коефіцієнта осциляції для ІВОК на 1 особу можна говорити про поглиблення розриву між інвестиційно-найактивнішими і найслабшими регіонами. Значення коефіцієнта осциляції невідповідно зростало включно до 2001 р. — з 0,9 у 1990 р. до 3,0 у 2001 р. І хоча у 2002 р. цей показник дещо скоротився — до 2,6, проте вже у 2004 р. знову зріс (до 2,8).

Динаміка коефіцієнтів варіації протягом 1990 – 2004 рр. також свідчить про посилення неоднорідності інвестиційних процесів в українських регіонах. Так, у порівнюваному 1990 р. сукупність регіонів за ознакою ІВОК на 1 особу вважалася цілком однорідною, про що свідчить значення коефіцієнта варіації 22%. За даними 1995 – 2001 рр. значення коефіцієнта варіації невідповідно зростали, а в 2001 р. було зафіксовано його найвище значення — 57%. Відповідно до правила оцінки однорідності сукупності нормальними є територіальні розподіли у згадуваному 1990, 1995 (30% варіація), а також з певною умовністю — у 1996 р. (33% варіація). Для порівняння варіації інвестиційної активності в часовому просторі автором було розраховано відносне відхилення найбільшого і найменшого значень від середнього по Україні:

$$q = \frac{X_{\max(\min)} - \bar{X}}{\bar{X}} \times 100\%$$

Графічно ці статистичні характеристики зображені на рис. 2.

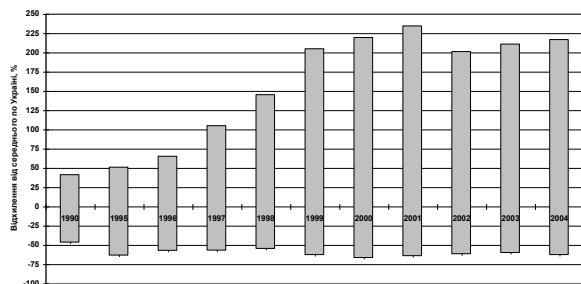

Рис. 2. Варіація обсягів інвестицій у розрахунку на 1 мешканця по регіонах України у 1990, 1995 – 2004 рр.

Іншим важливим завданням статистичного аналізу є вивчення ступеня взаємозв'язку інвестиційного процесу з обсягом валової доданої вартості. У період трансформації національної економіки нагальною залишається проблема оцінювання пропорцій, що складаються між інвестиційними потоками та доданою вартістю в регіональному розрізі. У цьому контексті широко застосовуються статистичні методи аналізу пропорційності розподілу однієї ознаки стосовно іншої за сукупністю регіонів. У даному випадку оцінювався ступінь пропорційності двох територіальних розподілів — інвестицій в основний капітал щодо валової доданої вартості. Було визначено коефіцієнти локалізації та концентрації. Коефіцієнт локалізації (L), як відомо, характеризує співвідношення за окремими регіонами часток обсягу інвестицій $D_{інв}$ і валової доданої вартості $d_{вдв}$ і розраховується за формулою:

$$L = D_{інв} \div d_{вдв}$$

Він показує частку інвестицій щодо пропорційної частки ВДВ. Коли $L < 1$, то на даний регіон припадає менша частка обсягу інвестицій порівняно з часткою ВДВ і навпаки. Для розрахунку структури обох розподілів автором використані абсолютні показники інвестицій в основний капітал та валової доданої вартості у порівнянних цінах за 1996 – 2003 рр.

Як свідчать результати розрахунків, за деякими регіонами помітним є відхилення часток інвестицій і ВДВ. Значно меншу частку інвестицій порівняно з часткою ВДВ мають Вінницька, Житомирська, Херсонська, Черкаська та Чернівецька області, для яких значення коефіцієнта локалізації, як правило, є найнижчими. Стабільно високі рівні зосередження інвестицій в основний капітал спостерігаються в Полтавській області та м. Києві. У 2000 – 2003 рр. локалізація інвестицій щодо ВДВ була однією з найвищих в АР Крим, Івано-Франківській та Одеській областях. Найвище значення коефіцієнта локалізації зафіксовано в Києві у 2000 році — 1,82.

У рамках аналізу пропорційності розподілу широкого застосування набув графічний метод — побудова кривої Лоренца. Він передбачає ранжування регіонів по мірі зростання коефіцієнтів локалізації та розрахунок кумулятивних часток двох розподілів. Крива Лоренца за 1996, 1999, 2001 та 2003 рр. зображена на рис. 3. За її формою можна зробити висновок про посилення нерівномірності розподілу інвестицій по регіонах у 1996 – 2001 рр. і певне її послаблення у 2003 порівняно з 2001 р.

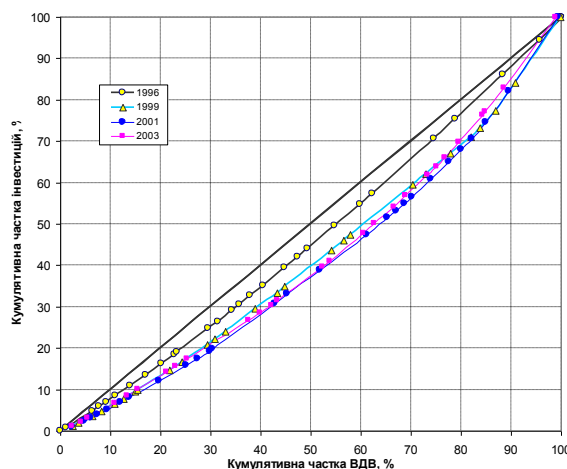

Рис.3. Нерівномірність розподілу інвестицій в основний капітал щодо валової доданої вартості по регіонах

Для порівняльної характеристики рівня локалізації інвестицій по регіонах у динаміці здійснено групування регіонів за коефіцієнтом локалізації. На основі розробленої шкали локалізації всю сукупність регіонів було поділено на 5 груп з такими межами: до 0,50 включно — дуже низький рівень локалізації;

від 0,50 до 0,90 — низький;
 від 0,90 включно до 1,10 включно — середній;
 від 1,10 до 1,50 — високий;
 понад 1,50 включно — дуже високий.

Інтервали груп були відібрані за критерієм симетричності значень коефіцієнта локалізації стосовно 1, яка характеризує абсолютно рівномірний розподіл. Зокрема, для групи регіонів із середнім рівнем локалізації були визначені межі 90 – 110%. Тобто, в цю групу потрапили регіони, для яких значення коефіцієнтів локалізації відхиляються від 1 не більш, ніж на 10%.

Результати групування оформимо у вигляді табл. 1, що наведена нижче.

Таблиця 1

Розподіл регіонів за ступенем локалізації інвестицій щодо ВДВ

Ступінь локалізації	Роки							
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Дуже низький ($\leq 0,50$)	—	—	—	1	2	1	—	—
Низький ($0,50 < X \leq 0,90$)	9	11	11	11	12	11	13	13
Середній ($0,90 \leq X \leq 1,10$)	14	12	12	11	8	7	6	6
Високий ($1,50 > X > 1,10$)	4	3	2	2	3	6	7	6
Дуже високий ($\geq 1,50$)	—	1	2	2	2	2	1	2

На підставі даних табл. 1 маємо змогу зробити деякі висновки стосовно змін в локалізації інвестицій по регіонах протягом 1996 – 2003 рр. У 1996 р. половина усіх регіонів отримала значення коефіцієнта локалізації на рівні 0,90 – 1,10, тобто середньому. Отже, в кожній другій області України було освоєно частку інвестицій, більш-менш пропорційну до частки їх доданої вартості. У наступні роки число регіонів із середнім ступенем локалізації переважно скорочувалося. У 1999 р. їх налічувалося 11, а у 2002 – 2003 рр. найменше за весь період спостережень — лише 6. Чисельність групи з високим та дуже високим рівнями локалізації інвестицій, навпаки, зростала з року в рік. За підсумками 1999 – 2001 рр. з'явилися регіони, в які було інвестовано частку інвестицій, принаймні вдвічі меншу за частку регіональної ВДВ (Житомирська, а у 2000 — ще й Чернівецька області). Загалом кількість регіонів, в яких питома вага інвестицій становила менше 90% від питомої ваги ВДВ, після 1999 р. не була нижчою цифри 12.

Узагальнюючу оцінку пропорційності двох розподілів дає коефіцієнт концентрації, який показує ступінь відхилення розподілу інвестицій щодо розподілу ВДВ. Як свідчать дані табл. 2, концентрація розподілу інвестицій між регіонами зростала (з 0,054 у 1996 до 0,141 у 2001 р.). І хоча у 2002 р. цей показник трохи зменшився, однак порівняно з 1996 р. концентрація розподілу інвестицій у 1999 – 2003 рр. зросла у 2 – 2,5 раза.

Таблиця 2

Ступінь концентрації інвестицій в основний капітал по регіонах

	Роки							
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Коефіцієнт концентрації	0,054	0,070	0,087	0,110	0,127	0,141	0,129	0,132
Темп зростання, у % до 1996	100,0	130,5	161,2	204,9	237,2	261,8	240,0	246,0

Проведене дослідження регіональних особливостей інвестиційних процесів дозволяє зробити декілька висновків. По-перше, беззаперечним фактом є посилення регіональних диспропорцій у інвестиційному процесі, про що свідчить варіація інвестицій в основний капітал регіонів. До позитиву можна зарахувати деяку стабілізацію цього розшарування після 2001 року.

По-друге, спостерігається диспропорційність між процесами реального інвестування та створенням доданої вартості на регіональному рівні. Переломним періодом можна вважати той самий 2001 рік, коли концентрація інвестицій щодо ВДВ досягла поки що найвищого значення. Навіть з огляду на певні позитивні зрушення, глибина інвестиційних перекосів залишається досить значною. Таким чином, одні регіони недоотримують інвестиції порівняно зі своїм економічним потенціалом, що виражений у показнику ВДВ, інші — навпаки.

Слід зазначити, що для успішного розвитку економіки України та її регіонів, плідної їх інтеграції до світової економіки, необхідним є прийняття відповідних законодавчих актів, які б сприяли покращенню інвестиційного клімату в країні. До поняття покращення інвестиційного клімату слід включати весь спектр внутрішніх та зовнішніх факторів стримування ефективного розвитку інвестиційної діяльності в Україні. Не слід також забувати про те, що для кожного об'єкта інвестування фактори інвестиційного ризику мають певну значимість та потребують індивідуального аналізу. Звідси формується висновок, що розробка єдиної системи оцінки інвестиційних ризиків в країні має стати одним із пріоритетних напрямків наукового управління інвестиційним процесом.

Література: 1. Борщ Л. М. Інвестиції в Україні: стан, проблеми і перспективи. — К.: Знання, КОО, 2002. — 320 с. 2. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку: Монографія / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця. — К.: Інститут екон. прогнозувань; Фенікс, 2003. — 1008 с. 3. Реверчук С. К. Інвестологія: наука про інвестування: Навчальний посібник / С. К. Реверчук, Н. Й. Реверчук, І. Г. Скоморович; [За ред. докт. екон. наук, професора С. К. Реверчука. — К.: Атіка, 2001. — 264 с. 4. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом. — К.: Лібра, 2002. — 472 с. 5. Інвестиційна політика в Україні на регіональному рівні // Економічні Есе. Вип. 16. — К.: Інститут Реформ, 2003. — 88 с. 6. Розвиток регіонів України зусиллями влади, громадськості та бізнесу // Економічні Есе. Вип. 17. — К.: Інститут реформ, 2004. — 128 с.

Стаття надійшла до редакції
29.07.2005 р

УДК 339.138

Штуль В. П.

МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНА БАЗА ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

In the article the material and technical foundation as one of the components of competitive environment of Higher Education development is considered. The regional aspect of Higher Education in Ukraine is described. New ways of increasing the competitiveness of the Ukrainian education in Europe and at the Higher Education at Establishments in Ukraine are suggested.

Конкурентоспроможність вищих навчальних закладів залежить від урахування широкого кола усіх можливих чинників, які формують ринок освітніх послуг або здатні вплинути на нього. Це обумовлює перехід окремих чинників у різні періоди функціонування суб'єкта надання послуги із розряду рядових до основних і навпаки. Різні чинники маркетингу у сфері надання вищої освіти мають, з одного боку, різний обсяг фінансових затрат і часу на їх матеріалізацію, а з іншого — різний термін для прояву позитивного впливу цього фактора на результати діяльності.